

A Magyar Rádió 6-os stúdiója – nyolcvan év a magyar zenekultúra szolgálatában (2. rész)

Előző írásunkban bemutattuk, milyen előzmények után, s hogyan épült meg a Magyar Rádió 6-os stúdiója. Írásunkat azzal zártuk, hogy a második világháború a stúdiókat sem kímélte: a Rádió udvarán hatalmas bombatölesér tátongott, a légnomástól az ablakok betörték, a hangszórók membránjai beszakadtak. A 6-ost több aknatalálat érte, hátsó fala ledőlt, födémjének egy része beszakadt. Az élet azonban a magyar rádiózást illetően sem állhatott meg.

❖ Ujházy László

A 6-os újjáépítése

A munkálatok nagy erővel indultak meg, s jóllehet minden tégláért meg kellett küzdeni, 1948-ban a teremelosztón már megjelent a kiírás: *Rádiózenekar 18.20 órakor – 6-os stúdió.* Ugyanebben az évben a rádió műsorújságja többek között ezt írta: *A Bródy Sándor utcai rádióház egyik büszkesége a 6-os stúdió, amelyet joggal csodálnak meg külföldi rádiós vendégeink is, akik pedig legtöbb esetben jóval kedvezőbb körülmények között élnek, mint a magyarok. Igaz, a 6-os sokban jellemzi az újjáépítést, az élni akarást, a felemelkedést. Három évvel ezelőtt még üszkös romtömeg, ma pedig világviszonylatban is látványosságzámba menő pompás, korszerű helyiség [...] és néhány héttel ezelőtt az eddig kopár hátsó falra felerősítették Mallász Gitta pompás triptichonját, amely a dinamika és a harmónia allegóriája közt a szélrőzsa minden irányában sugárzó rádióhullámokat jelképezi. A mű fölött Ady-idézet koronázza meg az alkotást, melyet hat hónapos nehéz, gondos munkával készített el harmincféle fából Mészáros Béla műasztalosmester. Emeli a stúdió szépségét az a két, kovácsoltvasból remekbe készített kandeláber, amely a falikép jobb és bal oldalán hangulatos, tompított szórt fényt áraszt. A 6-os stúdió három évvel pusztulása után szebb, mint volt!”*

A Hatos ekkor még különálló épület volt, körben ablakkal, ám a stúdió-bővítések révén megkezdődött „körbeépítése”. Hálás vagyok a sorsnak, hogy a hatvanas években, kezdő szárnypróbálgató hangmérnökként még dolgozhatam ebben a majdnem „eredeti” Hatosban. (Ezek között is talán a legemlékezetesebb, amikor Ruitner Sándor zenei rendező „jobbán” lehettem a hangmérnöke annak a teljes Bánk bán-felvételnek – többek között a felejthetetlen

Simándy Józseffel a címszerepben –, amely azóta is az opera talán legjelentősebb felvétele.) Akkor délutánonként az udvari oldalon besütött a nap, a falakon jól látszottak a Békésy-féle burkolatok lilás-bordós, már eléggé „patinás” megjelenésű színei, a szünetekben pedig az oldalkijáratnál kis csoportokban vidáman anekdotáztak a zenekar és a kórus tagjai. A stúdió belső teréből kiszakított mono technikai helyiség annyira szűk volt, hogy a hangulat szinte mindig családias volt. Visszagondolva idillikus világ volt ez, szerettük és tiszteltük a Hatost, ott dolgozni minden hangmérnöknek, hangtechnikusnak rangot jelentett s egyben egy komoly szakmai kihívást is, hiszen éreztük, hogy a kor megváltozott hangzási követelményeinek a stúdió kis légtere egyre kevésbé felel meg. Emellett a régi, beporosodott akusztikai burkolat, a helyenként felpúposodott padló szinte kiáltott a rekonstrukció után, ami 1965-ben be is következett, ám tervezését és kivitelezését némileg befolyásolta, hogy 1960-ban egy másik zenei stúdió is épült az épülettömb Szentkirályi utcára néző oldalán: a 22-es, melynek akusztikai próbája – enyhén szólva – nem volt felhőtlen.

Forrás: Ujházy László archívuma

A háború után újjáépített 6-os hátsó fala a triptichonnal, előtérben a Magyar Rádió akkori tánczenekara, Zsoldos Imre vezetésével

Lukács Miklós: hangmester felvétel, 2015

A 6-os stúdió az 1965-ös rekonstrukció után, a háttérben az új sztereó technikai helyiség áttekintőablaka

EGY KIS KÖZJÁTÉK

Az ötvenes években a Rádió – részben a Szentkirályi utcára néző bérházak kisajátítása révén – nagy volumenű stúdióépítésekbe kezdett. Ennek eredményeképpen új stúdióépület jött létre (11-22. stúdió), melynek harmadik emeletén egy, a Hatossal megközelítően azonos légtérű „zenekari stúdiót” alakítottak ki. (A zenekari stúdió megjelenés – bár rendkívül jól hangzik – meglehetősen félrevezető. Milyen zenekarról van szó: egy kis létszámú korai Mozart szimfóniáról, vagy egy monumentális Brucknerről, Mahllerről? Hiszen a zenekar elhelyezhetősége és a hangzás szempontjából ezek eltérő követelményeket támasztanak!) A 22-es stúdiót egyébként a Békésyt követő generáció legkiválóbb hazai akusztikusa: Tarnóczy Tamás tervezte, akinek nevéhez többek között az a rekonstrukciós munka fűződik, melynek nyomán a korábban közismerten rossz akusztikájú Városi Színházból megszületett az Erkel Színház.

A Rádiózenekar – teljesen érthetően – az új stúdió hírére nem fogadta egyértelmű örömmel, hiszen egy zenekari stúdióknak olyan nagy a művészforgalma, amit egy 8-10 személyes felvonó csak ügyel-bajjal képes kiszolgálni. (Egy próba szünetében a vonósok már jönnek vissza a büféből, mikor a fúvósok még csak akkor tudnának lemenni, holott nekik igazán szükségük van egy kis üdítőre.) Mondjuk ki az igazságot: a zenekar nem szívesen akart oda felköltözni, bármilyen szép és reprezentatív is volt a stúdió kialakítása.

A 22-es elkészültekor még elevenen élt a szakmában Békésy munkamódszere és értelme: a munka akkor fejeződik be, amikor a műszeres mérések és a zenészek véleménye egybehangzóan kedvező. Ennek jegyében szerveztek akusztikai próbát az új stúdióban a Rádiózenekar közreműködésével. Itt azonban az akkori műszaki igazgatóság nagy hibát követett el, mert a próba során a stúdiót nem fokozatosan terhelte egyre „tömörebb” együttesekkel. Ugyanis a helyes sorrend szerint az a célszerű, ha pl. először zongoraszóló, majd vonósnégyes, népi zenekar, kamarazzenekar, kórus szólal meg, s csak a vizsgálat legvégén kerül sor egy nagyobb hangtömeget megmozgató mű előadására. Egy ilyen tudatosan felépített sorozat nyomán könnyebben kiderült volna, hogy ez az egyáltalán nem nagy légtér mennyire terhelhető, s hol van az a határ, melynek átlépése után a hangzás za-

varossá, elviselhetetlenné válik, és ha a nagyobb apparátusok alkalmazását erőltetjük, akkor indokolatlanul rossz általános vélemény alakul ki a stúdióról. Pedig egy akusztikai szempontból korrekten megtervezett terem eleve nem lehet rossz, legfeljebb nem arra használják, amire való. Ráadásul a termet nem csupán „hangversenyeremként”, hanem stúdióként is tesztelni kellett, a „gépi hangzás” igényeinek esztétikus teljesülését is vizsgálva. Ez a kérdés itt sokszorosan nagy súllyal szerepelt, mert minél kisebb a terem, annál kényesebb a környezet a mikrofon szempontjából. Az akusztikai próbán megszólalt ugyan a „Kis éji zene”, ám nagy, tömör együttesrel s az oldalfal elé helyezték, a zeneműhöz képest tekintélyes számú basszus annyira mély tónust eredményezett, hogy e könnyed zene inkább brumogó medvék éjjeli násztáncaként hatott. Ám a koronát Csajkovszkij 5. szimfóniájának záró percei jelentették: ez a hihetetlenül tömör, monumentális zene mind a teremben, mind az akkor sajnos még mono felvételen katasztrofálisan, összekuszáltnan szólalt meg. A zenekar véleménye lesújtó volt, s arra is emlékszem, hogy a felvételt készítő hangtechnikus azzal állt fel a keverőasztaltól, „ha nekem ebben a stúdióban kell dolgoznom, akkor inkább elmegyek péknek!”

A műszaki vezérkar meglehetősen leforrázva hagyta el a helyszínt. Bár engem kezdő mérnökként a „nagyok” nem engedtek a környékre, ám volt annyi lélekjelenlétem, hogy a próbafelvétel tekerését magamhoz vegyem, s azóta is lejátszom tanítványaimnak azzal a megjegyzéssel, hogy így szólal meg egy zene akkor, ha nem való a kérdéses helyszínre. Ám később, megfelelő műsorválasztás esetén nagyon szép felvételek készültek a 22-esben, teljes operák, például egy Hoffmann meséi. Számomra is emlékezetes élményt jelentett Stravinsky Menyegzőjének négyzongorás-ütős változata vagy Orff Catulli Carminájának hangmérnöki munkája, s a stúdió azóta is jelentős szerepet tölt be a Rádió műsormunkájában. Az akusztikai próba nyomán az a téves következtetés született, hogy a stúdió akusztikai szempontból nem megfelelő, de a legfontosabb tanulság mégis az volt, hogy a művészek véleményét nagyon komolyan kell venni, mert az akusztikát illetően ők mondják ki a döntő szót. E közjáték tanulságai a 6-os rekonstrukcióját is befolyásolták.

A 6-os rekonstrukciója

A Magyar Rádióban a stúdiókat szinte rotáció-szerűen időnként felújították, modernizálták. Ilyenkor megújult az akusztikai burkolat, az elektroakusztikai rendszer, a világítás, s egy-egy ilyen munkálat befejeztével szinte teljesen újjávarázsolt munkahelyek jöttek létre. Ennek is volt köszönhető, hogy a stúdiók mindig ízléses, a szemnek is tetsző külső megjelenéssel várták a közreműködőket. Senki sem nyúlt hozzá szívesen, de előbb-utóbb a 6-os is fel kellett újítani, hiszen akusztikai burkolata, padlózata megkopott, világítása elavult, de még klímacsatornáira is ráfért a rekonstrukció. Volt azonban még egy döntő ok: időközben megjelent a sztereó technika, melyhez új, a monóhoz képest lényegesen tágasabb technikai helyiségre volt szükség. Amikor 1965-ben sor került a 6-os akkor már elodázhatatlan rekonstrukciójára – óvatosságból-e vagy csupán a Békésy féle akusztikai elképzelés tiszteletétől vezérelve, ma már nehéz megmondani – a 6-osban megtartották az eredeti burkolatot, csupán elé egy akusztikai szempontból többnyire áteresztő, „tisztasági” takarás került, s ezzel az akusztika jellege nem változott, miközben a stúdió egy ízléses, a feladatához méltó belső arculatot kapott. A rekonstrukció befejezte után panasz nem is merült fel, s a megújult (és ma is látható) külső ellenére lényegében továbbra is Békésy akusztikai elképzelése határozza meg a stúdió hangzását.

A 6-os mint a Rádió első sztereó stúdiója

Az ötvenes évek végén a külföldi rádiószervezetekben már megindult a stúdiók sztereósítása, s a Magyar Rádióban némi késéssel ugyancsak megkezdődtek a kísérletek. A késés oka részben a műsorszervezők szemléletéből, részben pedig a sztereózás általános – kissé politikai ízű – megítéléséből következett. A szerkesztőségek szemlélete érthető: mivel nem volt sztereó adóhálózat, s – eltekintve az akkori NDK-ból turisták által behozott sztereó készülékektől – ilyen készülékeket kezdetben az egyébként magas színvonalú hazai cégek sem gyártottak. A másik ok, hogy a sztereózásra sokan úgy tekintettek, mint valamiféle nyugatról jött nagyúri játszadozásra. A Rádióban a sztereózás kezdeményezése egyértelműen a műszaki területről indult, de a Rádióon kívül is, hiszen a Postakísérleti Intézet már 1963 májusában beindította sztereó adáskísérleteit. Mivel e technika az általános felfogás szerint egyet jelentett a térhatású zenével, ezért a 6-os rekonstrukciója kitűnő alkalmat jelentett ahhoz, hogy Rádió stúdiói közül elsőként kapjon sztereó berendezést. A terv megvalósítását nehezítette, hogy a sztereósítás nem csupán a készülékek és a kábelezés cseréjét, hanem egy új, a sztereó lehallgatás akusztikai igényeinek megfelelő technikai helyiség megépítését is megkívánta. A korábbi, szűk mono helyiség ebből a szempontból szóba sem jöhetett, ezért a stúdió hátsó fala mentén, de azon kívül épült meg az új technika egy karmesteri pihenőszobával.

A legendás Bánk bán-felvétel későbbi CD kiadásának borítója. A főszerepeket Simándy József, Moldován Stefánia, Szőnyi Olga, Radnay György, Melis György, Palócz László, Külkey László énekelte, a felvétel karmestere Komor Vilmos volt

(Sajnos éppen a már említett szemléleti okokból az ötvenes évek új stúdiói kivétel nélkül mono technikával épültek, s valamennyi mono technikai helyiség, de még például az új 22-es stúdió technikai helyisége is olyan szerencsétlen alaprajzú volt, hogy csak tekintélyes falbontások árán sikerült később sztereósítani.) A 6-os hátsó falát áttörték, oda egy hatalmas áttekintőablak került, kitűnő optikai kapcsolatot biztosítva a stúdió felé. Ezzel azonban a triptichont elbontották, s hamarosan nyoma is veszett. (Hogy a kazánházban végezte-e, vagy valakinek a nyaralóját díszíti, azt már soha nem tudhatjuk meg.)

Kezdetben az új (6/2-es) technikai helyiség párhuzamosan dolgozott a régi mono (6/1-es) technikával, ám ez utóbbi a sztereózás terjedése nyomán csakhamar megszűnt, s elbontásra került.

A 6-os a sztereósítás után még jobban felértékelődött: napi zenei funkciója mellett falai között készültek az első sztereó, majd kvadrafon felvételek, jó ideig innen történt a sztereó kísérleti adás lejátszása, s számos szép térhatású hangjátéknak is otthont adott. (Békésy talán nem is sejtette, hogy stúdiójában milyen szépen, levegősen, emellett kitűnő érthetőséggel szólal meg a művészi próza.)

Megépülése óta napjainkig a 6-os a Magyar Rádió legjelentősebb stúdiójaként szinte változatlanul tölti be eredeti funkcióját, ám mégis felmerül a kérdés: a Rádió – a külföldi rádióházak mintájára – időközben miért nem épített egy nagyobb, korszerűbb hangversenystúdiót? Sorozatunk harmadik, befejező írásában erre a kérdésre keressük a választ, egyben arra is felhasználjuk az alkalmat, hogy a hangversenystúdiókkal kapcsolatos teremakusztikai jelenségeket bemutassuk. ■